

ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И РУСИЯ

Доц. д-р Донка Желязкова¹,
Сергей Пиддубринный²

Резюме: Разработката представя общи сценарии за бъдещото развитие на търговските отношения между ЕС и Русия, които условно са обозначени като „стагнационен“, „оптимистичен“ и „песимистичен“. Като ключов индикатор за разграничаването на тези сценарии се използва динамиката на санкционния режим. Първият сценарий, наречен „стагнационен“, свързваме с очакванията за сериозно забавяне на икономическия растеж на ЕС и Русия. Вторият, определен като „оптимистичен“, се базира на очакванията за поетапно възстановяване и развитие на търговските отношения между двете страни в дългосрочен времеви диапазон. Третият сценарий е определен като „песимистичен“ предвид консолидираното затягане на антируските санкции в рамките на трансатлантическия алианс и разширяването на контрамерките на Русия.

Ключови думи: търговски отношения, Европейски съюз, Русия.

JEL: F14, N74, O24, P45, P52.

¹ Икономически университет – Варна, катедра „Икономика и управление на търговията и услугите“,

e-mail: d_zhelyazkova@ue-varna.bg

² e-mail: pdbr1108@abv.bg

Въведение

Стратегическата значимост на търговските отношения между Европейския съюз и Русия провокират икономическата мисъл да търси варианти за тяхното бъдещо развитие на базата на основни индикатори, които позволяват да бъдат открити фактори, оказващи съществено влияние върху търговския обмен и очаквания за неговото развитие в краткосрочен и дългосрочен план.

Целта на настоящата разработка е да бъдат представени възможни сценарии за развитие на двустранните отношения в областта на търговията, условно обозначени като „стагнационен“, „оптимистичен“ и „песимистичен“.

Сценариите се очертават на базата на задълбочени проучвания за историческото развитие на търговските отношения между ЕС и Русия през периода 1992 – 2020 г. (Желязкова, Д., Пиддубривный, С., 2021).

Актуалността на темата произтича от разминаването на геополитическите позиции на ЕС и Русия и дори взаимните ограничителни мерки, които не доведоха до преустановяването на тяхното активно взаимодействие във външната търговия, но текущият кризисен етап в отношенията продължава. В случай на някаква значителна промяна в геополитическата обстановка може да се очаква както по-нататъшната ескалация на напрежението, така и постепенното му отслабване, което трябва да се вземе под внимание при прогнозирането на бъдещите тенденции в развитието на търговските отношения.

1. Първият сценарий: Стагнационен

Първият сценарий, наречен „стагнационен“, свързваме с очаквания за забавяне на икономическия растеж в ЕС и Русия. В Русия този спад е резултат от намаляване на интензитета на движение на финансовите потоци под формата на кредити и чуждестранни инвестиции при повишаващи се нива на несигурност и риск, съпроводени с технологично изоставане на ключови сектори за руската икономиката,

какъвто е нефтодобивът. Както ЕС, така и Русия са в процес на усилено търсене на възможности за редуциране на икономическата зависимост помежду си, което налага диверсификация на портфейла от доставчици и търсене на клиенти на нови пазари.

Този сценарий е базиран на четири ключови индикатора:

- Съхраняване на статуквото, при което се запазват сегашните геополитически разногласия и взаимните ограничителни мерки, а в случай на ескалация на санкционния режим от страна на Съединените щати ЕС няма да ги подкрепя. Тази позиция на ЕС се базира върху прагматични съображения и основно е свързана с негативните потенциални последици от новия пакет на антируските санкции за собствената си икономика.

- Взаимната допълняемост на икономиките на ЕС и Русия все още играе определена стабилизираща роля, но се наблюдава постепенна и взаимна диверсификация на външнотърговските потоци, която е най-забележима в енергийния сектор.

- Остават възможности за активната двустранна търговия и осъществяването на съвместните бизнес проекти в различни сектори на икономиката, включително и в енергийния сектор. В същото време техните участници са принудени да се адаптират както към съществуващите ограничителни мерки, така и към евентуалното затягане на санкциите от страна на САЩ.

- Във връзка с осъждащата позиция на ЕС към новите мерки на САЩ и съществуващата заплаха от тяхното негативно въздействие върху европейския бизнес се появява исторически шанс за възобновяването на двустранния диалог по стратегическите въпроси на търговията в контекста на осигуряването на икономическата безопасност на партньорите.

За Русия основните проблеми на този сценарий са свързани с нарастването на негативните ефекти от действащите ограничителни мерки в средносрочен и дългосрочен план. Тези ограничения за редица стратегически важни сектори на руската икономика влошават прогнозата за общия икономически растеж поради забавяне темповете на модернизацията на производството и намаляване конкурентоспособността на компаниите на световния пазар. Това до голяма степен се

ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ...

дължи на забраната за кредитиране на редица големи руски компании в западните банки, което ограничава достъпа до ресурсите, необходими за инвестиране в бъдещото развитие на бизнеса.

Азиатските финансови пазари невинаги са подходяща алтернатива, тъй като те предлагат заемните средства при строги и неизгодни условия, а търсенето на необходимите средства вътре в страната е затруднено от факта, че за редица водещи банки също е затворен достъпът до капитали на европейските финансови пазари.

Санкциите ще бъдат основната пречка и за притока на чуждестранните инвестиции, което е важна движеща сила за икономическото развитие и източник на ноу-хау. Основният проблем е, че самият санкционен режим и хипотетичната възможност за неговото разширяване значително повишават степента на несигурност и риск. Най-силно това влияе върху решенията на потенциалните нови инвеститори поради невъзможността за адекватно планиране и организиране на ключовите бизнес процеси в Русия.

Постепенно ще се проявят и негативните ефекти от ограничаването на достъпа до нови технологии за нефтодобивния сектор, където високотехнологичните вносни стоки имат преобладаващо значение. Ограниченията засягат сондажните съоръжения, морското оборудване за използването в Арктика, двигателите и компресорите, помпите с високото налягане, сеизмичното оборудване и други важни за отрасъла изделия, както и софтуера за хидравличното разбиване. Без премахването на санкциите Русия няма да има достъп до необходимото оборудване, тъй като някои от технологиите в петролния и газовия сектор понастоящем се притежават само от две държави в света – САЩ и Норвегия.

Задоволяването на търсенето на петрола ще бъде осигурено предимно чрез увеличаването на производството му във вече разработени местонахождения, което в краткосрочен план ще компенсира проблемите в развитието на по-сложните находища, свързани с технологичните ограничения. Първоначалната им проява ще се изрази в технически проблеми с поддържането и модернизацията на производствените мощности, а в бъдеще това може да доведе до намаляване на добива на петрол.

Резултатите от изследването на Центъра за енергетика на Московската школа по управление „Сколково“ показват, че сериозна уязвимост на руския петролен и газов сектор към санкциите ще се прояви към 2025 г., когато увеличаването на дела на дълбоките находища и липсата на новото оборудване ще окажат значително въздействие върху индустрията. Имайки предвид инвестиционния цикъл, който отнема най-малко 5-7 години, инвестициите в най-важните технологии за добива на петрол трябва да се извършват днес, за да се запази производството му от бързия спад в бъдеще. В същото време програма за заместване на вноса в петролната индустрия показва незадоволителни резултати (Перцова, 2018).

Предвид гореизложеното, активирането на собствените или съвместните проекти за разработването на технологичното оборудване за нефтодобива трябва да бъде една от ключовите задачи в краткосрочен план, пред които Русия е изправена при прилагането на този сценарий.

Като цяло обявената от Русия програма за заместване на вноса продължава да показва най-добри резултати в селското стопанство и хранителната промишленост, а продължаващото ембарго върху храните позволява да се направи прогноза за по-нататъшния растеж на местното руско производство и намаляването вноса на храните.

В краткосрочен план се очаква да се запази зависимостта на руския аграрен сектор от вноса на редица стокови позиции (например висококачествени семена, млади риби и др.), за което говори тяхното изключване от санкционния списък.

В контекста на географската структура на външната търговия на Русия може да се предвиди запазване ролята на ЕС като водещ търговски партньор и интензифицирането на мерките за диверсификацията на търговския оборот чрез разширяването на сътрудничество със страни, които не подкрепят въвеждането на санкционния режим, предимно с развиващите се азиатски икономики.

Най-активно развитие на двустранната търговия ще продължи с Китай, но постепенно ще расте ролята на редица други азиатски държави – Южна Корея, Индия, Сингапур и Виетнам, който според статистическите данни на Федералната митническа служба на Русия е

ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ...

лидер по темпа на растеж на търговския оборот и на дела във външната търговия на Русия през периода 2013 – 2019 г. Паралелно с това един от най-значимите негативни фактори в развитието на търговско-икономическото взаимодействие на Русия с ключовите чуждестранни партньори може да стане разширяването на санкционния режим на САЩ. Риск от екстериториалното прилагане на тези санкции срещу третите държави и компаниите, участващи в търговията и в съвместните проекти със санкционирания руски бизнес, ще окаже сериозен натиск върху решенията на съществуващите и потенциалните партньори.

Реалната способност на Русия да създаде ефективни механизми за търговията, заобикаляйки санкциите и предотвратявайки негативните ефекти за чуждестранните си бизнес партньори, е ограничена поради значително по-слабия икономически потенциал спрямо Съединените щати и доминиращата им роля в световната финансова система. Тази ситуация може да доведе до продължаващо влошаване на вътрешния инвестиционен климат на Русия, засиленото изтичане на чуждестранните капитали и сериозните затруднения във външната търговия.

Основните проблеми, пред които е изправен ЕС при прилагането на този сценарий, са поддържането на рационален баланс между геополитическите цели и икономическите си интереси, намаляването на отрицателните ефекти от действащите санкции и контрасанкциите, както и активизирането на мерките за енергийната безопасност.

Актуалните измерения на търговските отношения между Европейския съюз и Русия позволяват да се направи предположение, че в случай на запазване на статуквото ще продължи доста ограничено въздействие на действащите ограничителни мерки върху показателите за икономическото развитие на ЕС, а максималните им щети, при равни други условия, могат да бъдат изчислени само като част от процента от общия БВП. В същото време различната степен на търговското взаимодействие с Русия между отделните страни-членки на ЕС в краткосрочен план ще предопредели продължаващото неравномерно въздействие на санкциите върху тях, а солидарността на ЕС все повече

ще се бъде подложена на изпитание поради вътрешните разногласия относно целесъобразността за тяхното удължаване или разширяване.

Ресурсната взаимосвързаност на икономиките и възходящата тенденция в търговията между ЕС и Русия след 2017 г., въпреки санкциите, позволяват да се предвиди умерено нарастване на обема на търговския оборот и относителното постоянство на неговата структура в краткосрочен план.

Както и преди, минералните продукти ще имат доминиращото положение в структурата на вноса на ЕС от Русия. Може да се предвиди по-забележимо нарастване на стойностните показатели на вноса на метали предвид нарастващите цени в отговор на продължаващите търговски противоречия между водещите участници на световния пазар.

По-големият дял в износа на ЕС ще продължат да заемат промишлените стоки с водеща роля на продукцията на машиностроенето, електрониката и автомобилния сектор, а поради руската забрана за внос на европейските селскостопански продукти може да се очаква бъдещо намаляване на дела им в структурата на износа на ЕС за Русия.

Действащото хранително ембарго на Русия и сравнително бавният темп на диверсификация на экспортните потоци на страните от Източна Европа, които в по-голяма степен са засегнати от негативното му въздействие, ще предопределят необходимост от продължение на прилагането на мерки за подкрепа на аграрния сектор от страна на Европейската комисия поне в краткосрочен план.

Сред основните фактори, които могат да окажат влияние върху динамиката на двустранната търговия и да намалят асиметрията на нейната стокова структура в дългосрочен план, можем да отбележим:

- Реализацията на стратегията на ЕС за енергийната безопасност и относителното забавяне на общите темпове на световния икономически растеж, съпроводени от намаляване на търсенето на руските минерални ресурси. Паралелно с това степента на прогнозирания спад до голяма степен ще зависи от конюктурата на световните енергийни пазари (квотите на ОПЕК, санкциите срещу водещите страни износителки и др.).

ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ...

- Намалването на търсенето на европейските машини и оборудване от страна на Русия в резултат на отслабването на рублата (поскъпването на вноса), забавянето на икономическия растеж и ограничените възможности за инвестиции в модернизирането на производството. Намалването на износа частично може да се дължи и на продължаващите технологични ограничения по отношение на достъпа за руския бизнес към специфичното оборудване за нефтодобива и в още по-малка степен – на руската стратегия за заместването на вноса.

Постепенната диверсификация на вноса на минералните ресурси ще е най-важният източник на енергийна сигурност на ЕС и най-важното предизвикателство в средносрочен и дългосрочен план при прилагането на този сценарий.

На база анализа на състоянието и основните тенденции в развитието на световния енергиен пазар може да се предположи, че основният елемент на тази стратегия ще бъде разширяването на географската структура на вноса и увеличаването на дела на втечнения природен газ (ВПГ) в общия му обем. При това Катар ще остане най-големият износител на ВПГ, макар че ще расте и вносът от САЩ. Трябва да се отбележи, че важна особеност на американския ВПГ, от гледна точка на конкурентната му позиция, е високата цена, която ще бъде ограничител за значителен растеж на вноса, при равни други условия.

Саудитска Арабия, която сравнително наскоро навлезе на световния пазар за ВПГ, също се интересува от разширяването на географията на износа в средносрочен план. Може да се очаква, че тяхното ценово предложение също ще бъде по-изгодно за ЕС.

Независимо от посочените обстоятелства с висока степен на вероятност може да се предположи, че въпреки значителните ценови разлики вносът на американски ВПГ ще продължи, тъй като дава на ЕС допълнителен канал за преодоляването на монополизацията на енергийния пазар. Освен това стратегията за увеличаването на вноса на американския газ частично ще коригира съществуващата асиметрия на външотърговския оборот между ЕС и САЩ, което ще намали

търговските спорове и напрежението в отношенията с най-важния стратегически партньор на ЕС.

Като допълнителен източник на диверсификация на енергийната система на ЕС ще бъдат и новите газопроводи:

- „Южен газов коридор“, чрез който природният газ от Азербайджан ще стигне до Гърция, България и Италия, преминавайки през Турция с проектната мощност е 10 млрд. куб. м. годишно (Тошкова, 2018).

- Газопровод „EastMed“, който доставя газ от Израел за Кипър, Гърция и Италия. Строителството му трябва да приключи до края на 2025 г. Проектният капацитет също е 10 млрд. куб. м. за година (Булгартрансгаз, 2019).

Благодарение на изградените през последните години терминали за регазификация Испания също може да допринесе за разширяването на възможностите за доставка на ВПГ в ЕС. Шест съществуващи терминала дават възможност за вноса от различни части на света. Освен това за енергийната безопасност на ЕС може да способства по-активното изграждане на новите трансгранични интерконектори, свързващи газопроводните системи на различни страни и позволяващи транспортирането на допълнителни обеми ВПГ от полските и литовските терминали, както и реверсивни газови доставки при форсмажорните ситуации.

Като цяло трябва да се отбележи, че прилагането на този сценарий за развитието на търговските отношения дава на ЕС възможност за постепенното и спокойно изграждане на необходимата допълнителна инфраструктура, което позволява да намали разходите и риска от евентуалните кризи в енергийното снабдяване на страните-членки на общността.

Сериозен проблем, с който ЕС може да се сблъска при прилагането на така наречения стагнационен сценарий, е свързан с разногласията в рамките на трансатлантическия алианс относно антируските санкции. Премахването на тези противоречия може да бъде една от ключовите задачи на американската външна политика, тъй като отказът на ЕС да подкрепи новите санкции значително намалява тяхната ефективност и потенциалните последствия за Русия,

ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ...

а също така противоречи на дългосрочните енергийни интереси. Тази ситуация носи потенциален риск за редица компании на ЕС, участващи в съвместни проекти с руския бизнес и инвестиращи в тях, тъй като в случай на едностранното засилване на санкциите от страна на САЩ има вероятност за тяхното екстериториално (вторично) прилагане към европейските компании. В същото време мерките, които ЕС трябва да предприеме в защитата на собствените си икономически интереси, допълнително ще засилят противоречията в рамките на алианса.

Новите санкции могат да засегнат най-различни сфери на търговско-икономически отношения, но общият поглед върху достъпната информация за законопроектите, относно разширяването на американския санкционен списък, позволява да предположим най-вероятното им разпространение върху съвместните енергийни проекти, които в момента са от стратегически интерес за редица държави-членки на ЕС.

Вторичните санкции заплашват бизнеса със забрана за получаване на всякакви финансови услуги в САЩ, забрана на кредитиране от американските банки, ограничения върху износа на американските стоки, както и ограничения върху придобиването на собственост и забрана за влизането в САЩ на ръководството и акционерите на санкционирани компании. Освен това Съединените щати ефективно контролират международния финансов сектор и затова съществува заплаха от прилагането на санкциите срещу европейските организации, извършващи безкасови плащания в щатски долари с контрагентите от санкционния списък. Всички такива транзакции преминават през кореспондентските им сметки в американските банки и могат да имат негативни последици за финансовите организации.

Пример за това са глобите над 10 млрд. щ.д., наложени на редица банки от ЕС през периода 2013 – 2017 г. за нарушения на санкционния режим срещу Иран, Куба и др. Сред тях са такива големи финансови организации като BNP Paribas (Франция), Credit Agricole (Франция), Deutsche Bank (Германия), Commerzbank (Германия), Barclays (Обединеното кралство) и Intesa Sanpaolo SpA (Италия) и всичките глоби са платени, защото в противен случай банките са заплашени от блокирането на долларите сметки.

Въз основа на гореизложеното може да се заключи, че прилагането на този сценарий ще наложи използването на допълнителни мерки за защита на икономическите интереси на ЕС и Русия от външното влияние, насочени към предотвратяване на негативното въздействие на евентуалните американски санкции върху съвместните дейности на европейския и руския бизнес.

Като една от значимите предпоставки за успеха на тази защитна стратегия може да бъде координацията на взаимните действия на партньорите, което ще създаде възможност за възобновяване на конструктивен диалог в сферата на двустранното търговско-икономическо сътрудничество.

2. Вторият сценарий: Оптимистичен

Вторият сценарий определяме като „оптимистичен“, но в дългосрочен план, когато очакванията са за поетапно възстановяване и развитие на търговските връзки между ЕС и Русия в условията на относителна сигурност за бизнес партньорите, в резултат на възобновен диалог и ясно регламентирана юридическа рамка.

Ключови индикатори на сценария, са:

- Пълно премахване или значително отслабване на взаимните ограничителни мерки на фона на положителната динамика на геополитическите фактори, предизвикали тяхното въвеждане.
- Засилване на диалога за бъдещо развитие на търговско-икономическо сътрудничество и неговата правна рамка в новите условия.
- Постъпателно възходящо развитие на двустранната търговия.
- Приключване на съществуващи проекти в различни области на икономиката и планиране на нови съвместни инициативи.
- Засилване на потенциалните рискове от екстериториалното прилагане на санкциите на САЩ.
- Прилагане на координираните мерки за защита на бизнеса, икономическата сигурност и независимост на търговските партньори.

ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ...

Като цяло премахването на взаимните ограничителни мерки със сигурност е важен положителен фактор за развитието на търговските отношения между ЕС и Русия, но в краткосрочен план не може да се очаква стремителен растеж на показателите на двустранната търговия и значително нарастване на инвестиционната активност.

Една от причините за тази инертност в краткосрочната перспектива е самият характер на съществуващите взаимни санкции, които не водят до пълно прекратяване на икономическото сътрудничество, а са ограничени до отделните му области. Другата причина е свързана с липсата на доверие и сигурност, която неизбежно се появява в критичните периоди на двустранните отношения и продължава известно време след тяхното нормализиране. Още един важен фактор е необходимостта от установяване на новите икономически връзки или възстановяване на загубените международни контакти, което също изисква доста време и усилия.

В сферата на двустранната търговия можем да очакваме траен умерен растеж на основните показатели на търговския оборот и запазването на неговата стокова структура.

Положителен момент на сценария е разширяването на външния пазар за европейския аграрен сектор след премахването на руското хранително ембарго, но значително нарастване на износа в краткосрочен план ще бъде възпрепятствано от необходимостта за създаването на нови канали за дистрибуция на фона на засилване позициите на местните производители в контекста на руската стратегия за заместване на вноса.

Отделните хранителни стоки и селскостопанските суровини, в чието производство европейските производители имат абсолютно предимство, като правило не са забранени и през санкционния период, в резултат на което износът на тези артикули не може да промени съществено динамиката на износа. Положителните аспекти от премахването на ембаргото върху храните за руските потребители ще бъдат свързани с разширяване на асортимента и подобряване качеството на предлаганите храни, както и постепенно понижаване на цените, които за някои стоки се наблюдава значителен ръст по време на санкциите поради намаляването на конкуренцията и увеличаването

на разходите за вносните суровини. В същото време премахването на ембаргото е неблагоприятен фактор за руските земеделски производители, поради заплахата от отслабването на мерките за държавна подкрепа на селскостопанския сектор и по-слабата конкурентна позиция в сравнение с редица европейски производители.

Премахването на технологичните ограничения може да послужи като стимул за растеж на износа на европейските машини и оборудване, което е от особено значение за производителите на специални изделия за нефтодобива.

За Русия възстановяването на достъпа до технологиите е най-важният стимулиращ фактор за модернизирването на производствените мощности и бизнес процеси в стратегическите промишлени отрасли и за подобряването на дългосрочната прогноза за развитието на нефтодобивния сектор.

От своя страна показателите за обем на вноса на ЕС от Русия в краткосрочен план вероятно също ще продължат да нарастват с умерен темп, а енергийните ресурси ще останат като основен елемент на този растеж.

Стабилността на вноса на природен газ, пренасян по тръбопроводи, значителното нарастване на вноса на руския ВПГ и изграждането на новите газопроводи служат като индикатор за запазването на голямата роля на Русия в енергийната система на ЕС и в средносрочен план. Основната предпоставка за тази трайна тенденция е развитата комбинирана инфраструктура за доставките на сравнително евтин газ.

Постепенното намаляване на дела на Русия се очаква в дългосрочен план при успешната реализация на стратегията на ЕС за диверсификацията на вноса на минералните ресурси.

Съществен положителен аспект на сценария за руската икономика е премахването на ограниченията за достъпа до европейската финансова система. Самият факт е положителен сигнал за финансовите пазари, което може да предизвика растеж на основните борсови индекси на Русия и укрепването на рублата.

От голямо значение за руския бизнес и финансовия сектор е възстановяването на достъпа до заемния капитал, който се предоставя

ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ...

от европейските банки на сравнително изгодни условия. Това значително ще разшири възможностите за модернизацията на производството, което от своя страна е в основата на постъпателното развитие на икономиката в бъдеще. Повишаването на търсенето на финансовите услуги е от полза и за банковия сектор на ЕС.

Трябва да се отбележи и положителното въздействие от премахването на санкциите върху общия инвестиционен климат на Русия, но именно в тази област може да се очаква най-силно изразена криза на доверието и сигурността, във връзка с което същественото повишаване на инвестиционната активност на чуждестранните инвеститори има малка вероятност да стане реалност в краткосрочен план. Безспорният позитивен момент от прилагането на този сценарий е възможността за излизането от т. нар. „сиви схеми“ за действащите европейски инвеститори.

За активизирането на инвестиционната активност може да помогне възобновяването на открития диалог между ЕС и Русия по стратегическите въпроси на търговско-икономическите отношения, основан на прагматизма, уважението към взаимните позиции и търсенето на компромисните решения. След кризисния период в отношенията е необходима нова програма от конкретните действия и съвместните инициативи, насочени към възстановяването на конструктивното сътрудничество в областта на международната търговия, финансовата и инвестиционната дейност, икономическата безопасност и независимост, както и повишаването на устойчивостта на партньорите към негативното влияние на глобалните външни фактори.

Един от ключовите проблеми при прилагането на този сценарий е рязкото влошаване на геополитическите и търговските противоречия в рамките на трансатлантическия алианс, защото възможността за отмяна на санкциите срещу Русия от страна на САЩ може да бъде оценена като ниска дори в средносрочен план, а по-нататъшното им затягане е много вероятно в краткосрочната перспектива.

Характерът на негативното въздействие на тези санкции върху развитието на търговско-икономическото сътрудничество между ЕС и Русия като цяло е сходен с предишния сценарий, но рискът от тяхното екстериториално прилагане се простира до по-голям брой европейски

компании. Най-много на риск са изложени европейските банки, кредитиращи руски компании, както и производителите на оборудването за енергийния сектор.

Като допълнителни фактори, определящи ниската вероятност за прилагането на този сценарий на двустранните търговски отношения, можем да отбележим:

- Потенциални външотърговски загуби на ЕС в случай на задълбочаване на противоречията със САЩ (ключовият търговски партньор и нетният вносител на европейските стоки).

- Процедурата за вземането на решение за премахването на санкциите срещу Русия (необходимостта от единодушното решение на всичките страни-членки на ЕС).

3. Третият сценарий: Песимистичен

Основният индикатор на този сценарий е консолидираното затягане на антируските санкции в рамките на трансатлантическия алианс и разширяването на контрамерките на Русия. Засилването на взаимната санкционна политика може да включва голямо разнообразие от варианти от по-меки и до пълномощабни, което ще се определя от степента на влошаването на геополитическата ситуация. Под меки варианти се разбира въвеждането на допълнителните персонални ограничения и включването в санкционния режим на редица нови дружества или сектори на икономиката, които не засягат стратегическите области на двустранните търговско-икономически отношения.

По-строгите варианти могат да бъдат свързани със значително задълбочаване на ограничителните мерки и тяхното разпространяване върху най-важните области на двустранното взаимодействие в търговската, финансовата и инвестиционната дейност, за да се предизвикат по-значителните икономически вреди в средносрочен и дългосрочен план. Режимът на пълномощабните санкции всъщност представлява свиването на търговско-икономическите връзки и включва най-радикалните мерки за максималното намаляване на държавните приходи и блокирането на финансовите дейности, което носи

ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ...

критичната заплаха за икономическата безопасност в краткосрочен план.

По своята същност това е т.нар. ирански сценарий, който включва пълното прекратяване на контактите на официално ниво, блокирането на сметките на държавните банки, забраната на финансовите трансакции, включително операции с алтернативните финансови инструменти (държавният дълг, благородните метали), пълната забрана за инвестициите в страната и мащабните търговски ограничения, включително енергийното ембарго (забрана на вноса на минералните ресурси).

Представяне на всички възможни сценарии за евентуалното затягане на взаимните санкции в рамките на разработката е невъзможно, предвид голямото разнообразие от варианти, поради което по-детайлно са разгледани последиците от разширяването на ограничителните мерки в стратегическите области на двустранното търговско-икономическо сътрудничество.

Разширяването на санкциите във финансовата сфера може да бъде свързано с ограничаването на взаимодействието на по-широк кръг руски компании от различни сектори на икономиката и всички без изключение банки с държавно участие на Руската федерация с европейските финансови институции. Забраната може да включва предоставянето на заеми за предприятията и физическите лица, откриването на сметки в европейските банки, операциите с ценните книжа на руските компании, както и ограничаването на техническите възможности за извършването на преки инвестиции в руската икономика.

Значителна вреда може да бъде причинена от изключването на руските финансови организации от международните платежни системи, както и блокирането на техните сметки в европейските банки и забраната за операции с дългови финансови инструменти на Русия.

Едно от сериозните ограничения може да бъде изключването на Русия от междубанковата система SWIFT за международните валутни преводи. Тази мярка не се очаква да спре, но значително ще усложни международната търговия и инвестиционната дейност, тъй като използването на алтернативните механизми за плащането ще бъде

свързано с по-големите операционни рискове, времеви и транзакционни разходи. Понастоящем Русия има алтернативната платежна система, но не може да принуди чуждестранните банки да я използват.

Присъединяването на ЕС към финансовите санкции на САЩ може да доведе до блокирането на по-голям обем на активите на държавните банки на Русия (над 100 млрд. щ.д.), което допълнително ще засили деструктивния ефект върху руската финансова система.

Поради възможните ограничения върху операции с облигациите (публичния дълг) на Русия, които са важен инструмент за поддържането на валутния курс, може да се очаква тяхната бърза разпродажба от страна на чуждестранните инвеститори. Това може да доведе до девалвация на руската рубла, растеж на инфлацията и намаляване на покупателната способност на населението. В същото време, прилагането на тези мерки ще има отрицателни последици и за икономиката на ЕС.

Забраната за сделките с чуждестранната валута ще направи невъзможно плащането на държавния дълг на Русия, което ще носи загуби за притежателите на облигации, сред които основно са централни банки на различни страни.

Поради чувствителността на световния финансов пазар към промените във външната среда и високата степен на интеграцията на руската икономика е възможен т. нар. „ефект на доминото“, който може сериозно да увреди стабилността на европейската и световната финансова система. Трябва да се има предвид, че тези последици могат да бъдат допълнително подсилени от използване на контрадействията от страна на Русия, която също е държател на публичния дълг и активите на страните-членки на ЕС.

В контекста на въздействието на ограничителните мерки върху реалния сектор на руската икономика следва да се отбележи, че последиците от засилването на санкциите могат да бъдат още по-значителни, но това ще стане по-забележимо в средносрочен и дългосрочен план.

Общите негативни ефекти от ограничения достъп до заемния капитал и новите технологии бяха разгледани в първия сценарий, на примера на нефтено-газовия сектор на Русия. При този вариант на

ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ...

развитието на събитията ефектът от санкциите обхваща още по-широк кръг от сектори на руската икономика, което ще доведе до много по-силни негативни последици за нейното състояние и бъдещия растеж. Основните потенциални щети ще бъдат понесени от индустриите, които използват внесено високотехнологично оборудване и компоненти, а именно те определят перспективите за иновативното развитие на индустрията. Ограниченият достъп до новите технологии и слабите успехи на програмата за заместване на вноса в машиностроенето, радиоелектрониката и други високотехнологични индустрии в дългосрочен план могат да доведат до значително икономическо изоставане на Русия и нейното развитие по формулата „добивната + аграрната + военната индустрия“.

Вариант за частична компенсация на загубите от разширяването на санкциите е по-нататъшното засилване на търговското, инвестиционното и финансовото сътрудничество на Русия с държавите от БРИКС и други развиващи се икономики на Азия, Южна Америка и Африка. Значителното влошаване на инвестиционния климат и високите рискове от вторичното прилагане на санкциите на ЕС и САЩ, обаче, са фактори, ограничаващи възможните мащаби на сътрудничеството и отблъскващи тези партньори.

Прогнозирайки въздействие на евентуалните контрасанкции на Русия върху реалния сектор на икономиката на ЕС, може да се предположи, че преките негативни ефекти върху ключовите отрасли ще бъдат доста ограничени в рамките на целия Съюз. По-значимите отрицателни последици могат да бъдат свързани с потенциалното разширяване на търговските ограничения върху вноса на стоки от широк кръг индустрии, които в голяма степен ще засегнат промишлеността на страните от Централна и Източна Европа и ще изискват по-активната диверсификация на экспортните потоци и мерките за държавната подкрепа.

С оглед на стоквата структура на двустранната търговия може да се направи извод, че най-радикалната мярка сред всички варианти за прилагането на този сценарий е енергийното ембарго. Преобладаващият дял на минералните ресурси в износа на Русия и доминиращата ѝ роля в системата на енергоснабдяването на ЕС

предопределят най-силните потенциални последици от тази ограничителна мярка както за руската икономика, така и за икономиката на повечето страни–членки на ЕС. В контекста на въздействието на енергийното ембарго върху Русия може да се предположи, че то няма да спре износа, но ще доведе до значително намаляване на неговия обем.

Съществен проблем за диверсификацията е логистичният фактор. Значителен дял от износа на петрол се осъществява чрез тръбопроводи, поради което промяната в начина на транспортирането и създаването на допълнителната инфраструктура ще отнеме време и значително ще увеличи разходите.

Като потенциал за диверсификацията на износа в краткосрочен план може да се разглежда нарастването на обеми на вноса от страна на действащите азиатски потребители, които не подкрепват анти-руските санкции (Китай, Южна Корея, Филипините, Сингапур, Малайзия, Тайван), както и партньорите на Русия от БРИКС, които се интересуват от разширяването на търговското сътрудничество (Индия и Бразилия). Но дори успешното прилагане на тези възможности няма да позволи да се компенсират повече от 50% загубените обеми на износа на петрола.

Съществуват големи проблеми и с компенсацията за загубите, свързани с преустановяване на износа на природен газ (около 200 млрд. куб. м годишно). Възможностите за преориентирането на износа са значително ограничени, тъй като зависят не само от готовността на другите търговски партньори да увеличат вноса на руския газ в сложната геополитическа ситуация, но също така и от транспортната инфраструктура за неговите доставки на новите пазари. Ситуацията се усложнява и от факта, че по-голямата част от текущия износ също се осъществява чрез системата на магистралните газопроводи, повечето от които са ориентирани към европейския пазар. Като основен алтернативен вариант за диверсификацията може да се разглежда нарастването на износа за Китай, където търсенето на газ непрекъснато расте на фона на държавната политика за заместване на въглища в градските агломерации. Но дори и след приключването на строителството на газопроводите „Сила на Сибир“ и „Сила на Сибир-2“

ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ...

допълнителните обеми на износа за Китай ще съставят не повече от 75 млн. куб. м. годишно (Барсуков, Юр., 2019). Загубите могат да бъдат частично намалени чрез засилването и разширяването на географията на износа на ВПГ, но дори като се вземат предвид успешните усилия на Русия за прилагането на тези варианти, общият компенсиран обем вероятно няма да е повече от 40% на текущия износ за ЕС в средносрочен план. На тази основа може да се направи извод, че енергийното ембарго ще води до значителното намаляване на приходите от износа на Русия, което е възможно да нанесе най-силния удар върху стабилността на руската икономика и нейната финансовата система. Освен това ембаргото води до загуба на такъв важен търговски ресурс като положителното салдо, което в разглежданата ситуация може да доведе и до нарастването на външния дълг. От друга страна, въвеждането на ембаргото представлява реална заплаха за икономическата безопасност на самия ЕС, което е свързано с големите липсващи обеми на минералните ресурси и логистичните проблеми на диверсификацията, особено в краткосрочен план.

Енергийната осигуреност е основата за нормалното функциониране на всички видове производство и затова при прилагането на този сценарий основната задача на ЕС ще бъде търсенето на алтернативните източници в най-кратък срок. Като основни източници на петрол в тази ситуация могат да бъдат действащите доставчици от страните-членки на ОПЕК. Освен това може да се очаква значително увеличаване на вноса от САЩ поради нарастването на добива и високата заинтересованост в поддържането на евроатлантическото единство по отношение към антируските санкции.

Основните проблеми за оперативната диверсификация на вноса на петрол са:

- Ограничен неизползван капацитет за производството на петрол на страните от ОПЕК и невъзможността за компенсиране на необходимите обеми само чрез увеличаването на добива. В тази ситуация могат да се активизират сериозни дипломатически усилия за пренасочване на доставките в ЕС от съществуващите потребители (предимно азиатските държави).

- Повишаването на цените на петрола, което увеличава разходите на ЕС. Ембаргото срещу Русия, която заема повече от 10% в световния пазар на петрол, в допълнение към действащите санкции срещу няколко големи износители и нестабилността в редица други нефтодобивни страни, води до съществен дисбаланс между търсенето и предлагането, което предизвиква покачването на нефтени котировки. Това положение може да има и положителен ефект върху темпа на нарастването на вноса на шистови горива от Съединените щати, тъй като покачването на световните цени ще осигури рентабилност на техния добив.

- Сериозни логистични проблеми за вноса. Централно-европейските страни нямат излаз на море, а значителните количества петрол се доставят в ЕС чрез тръбопроводи от Русия. В условията на ембарго се наложи изграждането на новите тръбопроводи и инфраструктура, а разширяването на морските доставки е свързано с увеличаването на разходите и претоварването на пристанищата.

- Проблеми при рафинирането на нефт. Рафинериите в редица страни (Унгария, Словакия, Чехия) са технологично ориентирани към т. нар. тежки сортове на петрола, към които се отнася руският сорт Urals, а най-важните алтернативни износители на нефт с подобен състав (Иран и Венецуела) също са под действието на санкционния режим на САЩ. Реконструкцията на преработващите мощности изисква допълнително време и разходи.

Още по-предизвикателна задача на ЕС, в случай на ембаргото, е компенсирането на липсващия обем на природния газ, чието потребление поради ценовите и екологичните фактори демонстрира трайна възходяща тенденция. Сериозността на проблема също е свързана с почти 40% дял на Русия в общия внос на ЕС, обаче в редица страни-членки на ЕС той е от 70 до 100% (Австрия, България, Чехия, Естония, Латвия и Словакия). Компенсирането дори на част от отпадналите обеми на вноса чрез нарастването на собственото производство е невъзможно, предвид трайната низходяща динамика на добива. Норвегия, която е вторият по обем доставчик на природния газ за ЕС, по-скоро няма да има възможност да увеличи производството си два пъти. Допълнителните доставки чрез газопровода „Южен газ“

ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ...

коридор“ могат да компенсират не повече от 5% на руския импорт. При това положение като единствената реална възможност за компенсирането на липсващите обеми може да се разглежда значителното нарастване на вноса на ВПГ от Съединените щати и страните от Близкия изток (предимно Катар в случай на пренасочване на износа от страните на Източна Азия, които не подкрепват санкционния режим срещу Русия).

Основният фактор, усложняващ мащабната диверсификация, е липсата на инфраструктура, необходима за започването на толкова големи доставки на ВПГ, а изграждането на допълнителните терминали за регазификацията и интерконекторите за изпомпване на газ между тръбопроводи също изисква значителните финансови и времеви разходи. По този начин недостатъчната компенсация на липсващите в резултат на ембаргото обеми на природен газ в краткосрочен план може да доведе до сериозна енергийна криза в самия ЕС. Също така по-големите финансови разходи на ЕС могат да бъдат свързани и с редица допълнителни фактори:

- значителната ценова разлика между руския газ, пренасян по тръбопроводи, и американския ВПГ;

- дългосрочните договорни задължения на европейските нефтени и газови корпорации за изплащането на неустойката на руския „Газпром“, съгласно т. нар. клауза „вземи или плати“ (около 50 млрд. щ.д. годишно);

- загубите във връзка с преустановяване на съвместните проекти, в които са инвестирани средства (например „Северен поток-2“).

Като цяло анализът на този сценарий за развитие на търговските отношения между ЕС и Русия дава възможност да предположим, че неговото прилагане може да бъде предизвикано само от някакви критични негативни промени на геополитическата ситуация. В противен случай потенциалните рискове за икономиката на ЕС като цяло, за неговите отделни страни-членки и за големия европейски бизнес са важните фактори, възпрепятстващи ескалацията на санкционната политика срещу Русия.

Ограничителните мерки на Русия срещу ЕС още от момента на въвеждането им имат характер на контрасанкции и затова може да се предвиди продължаването на тази тенденция в бъдеще, а вероятността за едностранното затягане на санкциите от страна на Русия може да бъде оценена като ниска.

Заклучение

В заключение трябва да се отбележи, че сценарият, предвиждащ премахването на взаимните ограничителни мерки, според кумулативния си ефект, е най-позитивен от гледна точка на основната проблематика на разработката.

Най-негативен, от гледна точка на развитието на двустранната търговия, е третият сценарий, който носи висок риск за икономическата безопасност на двамата партньори, но освен това може да се превърне в сериозен фактор за по-нататъшното задълбочаване на икономическата и политическата нестабилност в целия свят.

Най-реалистичният сценарий в краткосрочен и средносрочен план, според авторите, ще бъде запазването на статуквото между ЕС и Русия в тяхната взаимна санкционна политика. Този вариант ще позволи на ЕС да поддържа рационален баланс между геополитическите и икономическите си интереси и да избегне допълнителните негативни ефекти от новите контрасанкции на Русия.

Реалната политическа и икономическа среда, в която взаимодействат търговските партньори, се характеризира с висока динамика и непредсказуемост, а всеки нов фактор от външната или вътрешната среда може да окаже значително влияние върху динамиката на търговските отношения. Това налага да отбележим и факта, че представените сценарии не изчерпват възможните варианти за развитие на сътрудничество между ЕС и Русия в бъдеще, а поставят основата за бъдещи научни търсения.

Категорично може да се твърди, че текущият кризисен период в развитието на взаимоотношенията между ЕС и Русия е един от най-сериозните през цялата им история. Заради разногласията по

ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ...

геополитическите въпроси е въведен режим на взаимни санкции, оказващи негативно влияние върху макроикономическите показатели на Русия и страните–членки на ЕС. Според експертните прогнози дългосрочните негативни икономически ефекти от санкциите могат да бъдат още по-изразени и по-опасни.

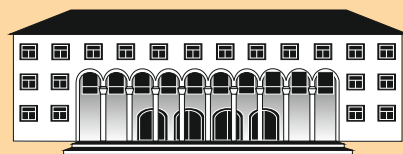
Използвани източници

- Барсуков, Юр. (29.04.2019). *Китай набирает «Силу Сибири»*. Коммерсантъ. Достъпен на: <<https://www.kommersant.ru/doc/3960017>> [11.11.2021].
- Желязкова, Д., Пиддубривный, С. (2021). Етапи в развитието на търговските отношения между Европейски съюз и Русия. *Бизнес управление*, брой 3, 2021.
- Перцова, В. (15 Март 2018). Нефть под санкциями: как Россия лишается будущего. *Forbes*. Достъпен на: <<https://www.forbes.ru/biznes/358617-neft-pod-sankciyami-kak-rossiya-lishaetsya-budushchego>> [22.08.2021].
- Тошкова, В. (29 Май 2018). Азербайджан официално откри Южния газов коридор. *Investor.bg*. Достъпен на: <<https://www.investor.bg/drugi/338/a/azerbaidjan-oficialno-otkri-iujniia-gazov-koridor-261931/>> [07.09.2021].
- Булгартрансгаз. (2019). *Десетгодишен план за развитието на мрежите на „Булгартрансгаз“ ЕАД за периода 2019 – 2028*. Достъпен на: <<https://www.bulgartransgaz.bg/files/useruploads/files/amd/NDP%2019/TYNDP.pdf>> [22.08.2021].

ISSN 0861 - 6604

БИЗНЕС управление

БИЗНЕС управление 4/2021

ИЗДАНИЕ НА
СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЩОВ

4/2021

Редколегия на сп. „Бизнес управление“

Редколегия на сп. „Бизнес управление“

Проф. д.н. Борислав Борисов – главен редактор, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ - Свищов

Проф. д-р Красимир Шишманов – зам. главен редактор, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ - Свищов

Проф. д.н. Божидар Божинов, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ – Свищов

Проф. д-р Любчо Варамезов, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ - Свищов

Доц. д-р Иван Марчевски, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ - Свищов

Доц. д-р Ирена Емилова, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ - Свищов

Доц. д-р Румен Ерусалимов, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ - Свищов

Доц. д-р Силвия Костова, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ – Свищов

Доц. д-р Симеонка Петрова, Стопанска академия „Д.А.Ценов“ – Свищов

Международна редколегия на сп. „Бизнес управление“

Проф. д. ик. н. Дмитрий Чистов – Финансов университет при правителството на руската федерация, Москва, Русия.

Проф. д. ик. н. Татьяна Орехова – Донецки национален университет, Виница, Украйна

Проф. д. ик. н. Виктор Чужиков - Киевския национален икономически университет „Вадим Гетман“, Украйна.

Проф. д-р Йото Йотов – Драксел университет, Филадельфия, САЩ

Проф. д-р Дариуш Новак - Университет по икономика и бизнес, Познан, Полша

Проф. д-р Синиша Зарич – Университет на Белград, Сърбия

Доц. д-р Йоана Панагорец – Университет Валахия, Търговище, Румъния

Стилов редактор – Анка Танева

Превод на английски език – ст. преп. Румяна Денева,

ст. преп. Радка Василева

Технически секретар – Живка Тананеева

Отпечатването на бр. 4-2021 г. на списанието се осъществява с безвъзмездната финансова помощ на Фонд "Научни изследвания", съгласно Договор КП-06-НПЗ/12 от 15.11.2021 г., по конкурс "Българска научна периодика - 2022 г."

Дадено за печат на 22.12.2021 г., излязло от печат на 23.12.2021 г., формат 70x100/16, тираж 40

© Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов,
ул. „Ем. Чакъров“ 2, тел.: +359 631 66298

© Академично издателство „Ценов“, Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А

СЪДЪРЖАНИЕ

МЕНИДЖМЪНТ практика

КОВИД ЕФЕКТЪТ ВЪРХУ ГЛОБАЛНАТА ИКОНОМИКА

Проф. д.н. Борислав Борисов..... 5

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ИНФРАСТРУКТУРАТА СЛЕД „НАДГРАЖДАНЕ СЛЕД ОПР“ – ПРЕМИНАВАНЕ КЪМ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ: ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА ВИЕТНАМ

Тран Ан Туан, Ву Фам Куин Хуонг,
Нгуен Тхи Фи Йен..... 27

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД АСОРТИМЕНТНОТО ПРЕДЛАГАНЕ НА РИТЕЙЛЪРИТЕ В ЕРАТА НА ОМНИКАНАЛНОСТТА

Доц. д-р Симеонка Петрова..... 45

ВЪЗМОЖНИ СЦЕНАРИИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ И РУСИЯ

Доц. д-р Донка Желязкова,
Сергей Пиддубривный 64

СТРАТЕГИЧЕСКИТЕ МАРКЕТИНГ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ В СЕКТОР ПЧЕЛАРСТВО В ОБЛАСТ РУСЕ

Доц. д-р Любомир Любенов 88

ПРЕГЛЕД, рецензии, опит

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Проф. д-р Пенка Шишманова 108

СПИСЪК НА СТАТИИТЕ ЗА ГОДИНА XXXI (2021) 117